

Міжнародний досвід законодавчого регулювання сфери розвитку та використання мов національних меншин в країнах ЄС

Інформаційна довідка, підготовлена Європейським
інформаційно-дослідницьким центром на запит
Комітету Верховної Ради України

Європейський інформаційно-дослідницький центр створено з метою надання народним депутатам України інформації, яка може бути використана ними у законотворчій діяльності. Діяльність Європейського інформаційно-дослідницького центру здійснюється в рамках програми USAID "Рада: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво", що виконується Фондом "Східна Європа". Більше про центр на сайті <http://euinfocenter.rada.gov.ua/>

Мовою меншин є мова, якою розмовляє меншість населення певної території. Такі особи називаються лінгвістичними меншинами чи мовними меншинами.

Відповідно до **Європейської Хартії Регіональних Мов та Мов Меншин**¹, регіональними мовами та мовами меншин є мови, які:

- традиційно використовуються в межах певної території держави громадянами цієї держави, що формують групу чисельно меншу, ніж решта населення держави;
- відрізняються від офіційної мови (мов) цієї держави.

У більшості Європейських країн мови меншин визначаються законодавчими та конституційними документами та отримують деяку форму офіційної підтримки. У 1992 році Рада Європи прийняла **Європейську Хартію Регіональних Мов або Мов Меншин** з метою захистити і розвивати історичні регіональні мови та мови меншості в Європі.

Країни можуть ратифікувати Хартію щодо своїх мов меншин на основі **Частини II чи Частини III Хартії**. В Частині II Хартії містяться **вісім основних принципів та цілей**, відповідно до яких кожна держава повинна формувати свою політику та законодавство, це:²

- 1) визнання регіональної мови чи мови меншості як показника культурного багатства;
- 2) повага до кожної географічної області, де використовується регіональна мова чи мова меншини;
- 3) необхідність здійснення рішучих дій в напрямку підтримки таких мов;
- 4) сприяння і/або заохочення використання таких мов в усній та письмовій формі, в суспільному та особистому житті;
- 5) забезпечення належних форм і засобів для викладання і вивчення таких мов на всіх відповідних етапах;
- 6) сприяння здійсненню відповідних транснаціональних обмінів;
- 7) заборона застосування всіх форм невиправданих відмінностей, виключень, обмежень або переваг, які стосуються використання регіональної мови або мови меншини, та які мають на меті стримати або поставити під загрозу їх збереження або розвиток;
- 8) просування державами взаєморозуміння між всіма мовними групами країни.

Частина III Хартії деталізує загальні правила, які повинна дотримуватися держава в розрізі ряду сфер, наприклад **освіта, судові органи, адміністративні органи та державні служби, ЗМІ, культурна діяльність, економічне та соціальне життя, міждержавні обміни**.

¹ European Charter for Regional or Minority Languages [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148>.

² European Charter for Regional or Minority Languages [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://en.wikipedia.org/wiki/European_Charter_for_Regional_or_Minority_Languages.

Республіка Австрія

Австрія ратифікувала положення Хартії 28 червня 2001 року. Австрія оголосила, що мовами національних меншин відповідно до Хартії повинні бути: хорватська (в Бургенланді), словенська (в Каринтії та Штирії), угорська (в Бургенланді та Відні), чеська (у Відні), словацька (у Відні), ромська (в Бургенланді). Використання мов національних меншин регулюється наступними актами:

✓ **Декларація про незалежність Австрії**, відповідно до якої бургенландські хорвати та каринтійські словенці визнані національними меншинами та користуються особливими правами.

✓ **Конституція Республіки Австрія**,³ гарантує поважне ставлення, охорону та підтримку мови та культури етнічних груп.

✓ **Закон про Школи меншин для Каринтії**,⁴ регулює питання освіти в початкових, середніх школах словенської меншини.

✓ **Закон про Школи меншин для Бургенланду**,⁵ надає право особам, що належать до національних меншин, навчатися хорватською або угорською мовами, а також вивчати хорватську або угорську мову як окремий навчальний предмет.

✓ **Закон про Етнічні групи**,⁶ відповідно до якого етнічні групи в Австрії та їх члени знаходяться під захистом. Мова та традиції етнічних груп повинні поважатися. Для етнічних груп встановлюється **Консультативна Рада етнічної групи**, метою створення якої є консультування Федерального Уряду та Федеральних Міністерств з питань, що стосуються етнічних груп. Федерація повинна (незалежно від загальної фінансової підтримки) надавати фінансову допомогу для діяльності та проектів, метою яких є збереження та забезпечення існування етнічних груп, їх традицій, ознак та прав. Кожного року Федеральний Уряд повинен звітувати Національній Раді з приводу вжитих заходів щодо етнічних груп. До 1 травня кожного року відповідна Консультативна Рада етнічної групи повинна представити Федеральному Уряду **план заходів з підтримки етнічних груп**, включаючи перелік фінансових витрат на наступний календарний рік.

Мова етнічних груп використовується:

- В топографічних назвах та знаках частини території, де проживає етнічна група (поряд з назвою офіційною мовою): при в'їзді та виїзді на територію населеного пункту, інші дорожні знаки.

³ Federal Constitutional Law - B-VG [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ErV/ERV_1930_1/ERV_1930_1.pdf.

⁴ Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Minderheiten-Schulgesetz für Kärnten, Fassung vom 12.05.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009246>.

⁵ Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Minderheiten-Schulgesetz für das Burgenland, Fassung vom 12.05.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009948>.

⁶ Federal Act on the legal status of the ethnic groups in Austria (Ethnic Groups Act – VoGrG) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/ErV/ERV_1976_396/ERV_1976_396.pdf.

- Представники етнічних груп мають право на додаток до німецької мови при контактуванні (усне та письмове) з органами влади та державними службовцями відповідної території використовувати свою мову (стосується хорватської, словенської, угорської).

- При поданні усних та письмових заяв до органів влади, за необхідності, здійснюється переклад німецьку мовою.

- Якщо особа має намір використовувати мову етнічної групи на слуханнях, вона повинна повідомити про це органи влади чи державного службовця відразу після отримання виклику.

- В офіційних документах органів влади, де проживають етнічні групи (включаючи німецьку мову).

✓ **Федеральний Закон про Австрійську телерадіомовну корпорацію,⁷** відповідно до якого австрійська телерадіомовна корпорація повинна взяти до уваги при створенні радіо- та телевізійних каналів та наданні інших послуг культурну ідентичність, історію, політичну та культурну автономію, федеральну структуру Австрії.

Республіка Польща

Польща ратифікувала Хартію **12 лютого 2009 року. Мови, що охороняються відповідно до Хартії:** білоруська, чеська, іврит, їдиш, караїмська, кашубська, литовська, лемківська, німецька, вірменська, ромська, російська, словацька, татарська, українська.

Статус мов, інших від польської, що використовується польськими громадянами, регулюється в основному опосередковано, законами, що стосуються національних та етнічних меншин. Використання мов національних меншин регулюється наступними актами:⁸

- **Стаття 35 Конституції Польської Республіки⁹,** яка гарантує польським громадянам, що належать до національних та етнічних меншин, свободу в збереженні та розвитку власної мови, збереження звичаїв та традицій, а також розвиток власної культури. Національні та етнічні меншини мають право створювати свої власні навчальні, культурні заклади, заклади, що покликані захистити релігійну ідентичність і брати участь у вирішенні питань, що стосуються їх культурної самобутності.

- **Закон про Національні та етнічні меншини та про регіональну мову** (Ustawa z 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku

⁷ Federal Act on the Austrian Broadcasting Corporation (ORF Act) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/Erv/ERV_1984_379/ERV_1984_379.pdf.

⁸ Stickel G. National, Regional and Minority Languages in Europe [Електронний ресурс] / Gerhard Stickel – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pm.media.uj.edu.pl/documents/19112558/108702669/Pisarek%20Relation.pdf>.

⁹ KONSTITUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.

regionalnym)¹⁰ - найважливіший документ, що регулює статус мовних меншин в Польщі. **Мовами народних меншин є:** білоруська, чеська, іврит, їдиш, литовська, німецька, вірменська, російська, словацька та українська. **Мовами етнічних меншин є:** караїмська, лемківська, ромська та татарська. **Регіональною мовою є кашубська мова.** Закон регулює питання, пов'язані зі збереженням та розвитком культурної самобутності національних і етнічних меншин, збереженням та розвитком регіональної мови. Закон передбачає:

- особи, що належать до меншин, мають право використовувати та писати свої імена і прізвища відповідно до правил правопису мови меншини, зокрема для реєстрації актів цивільного стану та документів, що посвідчують особу;

- особи, що належать до меншин, мають право вільно користуватися мовою меншин в приватному та публічному житті, а також поширювати та обмінюватись інформацією мовою меншин, вивчати мову меншин та навчатися мовою меншин;

- використання мови меншин як допоміжної, на додаток до офіційної мови, в окремих муніципалітетах, при контактуванні з органами влади муніципалітету. **Допоміжна мова може використовуватися тільки в гмінах (територіальних громадах), де число жителів, що належить до даної меншості, не менше 20% від загальної кількості жителів цієї гміни;**

- додаткові традиційні назви мовою меншості можуть вживатися на додаток до польських - до назв місцевостей, фізіографічних об'єктів та вулиць;

- державні органи влади зобов'язані вжити заходів з метою підтримки діяльності, спрямованої на захист, збереження та розвиток культурної самобутності меншин, зокрема надання цільових та предметних дотацій з державного бюджету чи бюджетів місцевих органів влади. Дотації можуть бути виділені, наприклад, **для діяльності установ культури, видання книжок, журналів, підтримки телевізійних програм та радіопрограм, що реалізуються меншинами.**

- **Закон про Систему освіти від 7 вересня 1991 року (дійсний до 30.10.2016)**¹¹ передбачає, зокрема, що державні школи надають можливість зберегти національну, етнічну, мовну та релігійну ідентичність, зокрема повинні дозволити національним меншинам вивчати свою рідну мову, власну історію та культуру.

- **Закон про Радіо та Телебачення від 29 грудня 1992 року**¹², передбачає, що громадське радіо та телебачення повинно брати до уваги потреби національних, етнічних меншин та громад, з використанням регіональної мови, в тому числі випуск інформаційних програм мовами національних, етнічних меншин та регіональною мовою (стаття 21 (8a)).

¹⁰ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20050170141>.

¹¹ Dz.U. 2015 poz. 2156 Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 grudnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o systemie oświaty [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20150002156>.

¹² Dz.U. 1993 nr 7 poz. 34 Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19930070034>.

- **Закон про Польську Мову від 7 жовтня 1999 року**¹³, містить заяву про те, що положення, які прописані в законі, не порушують права меншості, та видані на його основі розпорядження Міністра внутрішніх справ і Адміністрації забезпечують зокрема, що повідомлення та інформація польською мовою, які призначені для сприймання громадянською, можуть супроводжуватися версіями іноземною мовою/ мовами меншин.

- **Закон про Систему судів загальної юрисдикції**¹⁴, в якому говориться, що «особа, яка не володіє достатнім рівнем польської мови, має право виступити в суді мовою, якою вона володіє, та використовувати послуги перекладача безкоштовно».

Словацька Республіка

Словаччина ратифікувала Хартію 5 вересня 2005 року.

Основні нормативно-правові акти, що регулюють використання мов національних меншин:

❖ **Конституція Словацької Республіки (стаття 34)**,¹⁵ гарантує всебічний розвиток громадян, що представляють національні меншини чи етнічні групи в Словацькій Республіці, зокрема гарантує право розвивати свою власну культуру разом з іншими членами меншини чи етнічної групи, право на поширення та отримання інформації їхньою рідною мовою, право об'єднуватися в асоціації національних меншин, а також право встановлювати та підтримувати освітні та культурні заклади. На додаток до права на опанування державної мови, громадяни, які належать до національних меншин чи етнічних груп, також мають право навчатися своєю рідною мовою, право використовувати свою мову у відносинах з владою, право на участь у вирішенні справ, що стосуються національних меншин та етнічних груп.

❖ **Закон про Використання мов національних меншин**.¹⁶ Громадянин Словацької Республіки, який належить до національної меншини, має право, на додаток до державної мови, використовувати мову національної меншини. Відповідно до Закону мовою меншин є: **болгарська, чеська, хорватська, угорська, німецька, польська, ромська, русинська та українська мови.**

Закон передбачає використання мови меншини **в офіційних відносинах** (усне та письмове контактування з місцевими органами влади). **Якщо громадяни Словацької**

¹³ Dz.U. 1999 nr 90 poz. 999 Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19990900999>.

¹⁴ Dz.U. 2015 poz. 133 Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 stycznia 2015 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20150000133>.

¹⁵ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1992-460>.

¹⁶ Zákon č. 184/1999 Z. z. Zákon o používaní jazykov národnostných menšín [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1999-184>.

Республіки, які є особами, що належать до національної меншини і постійно проживають у даному муніципалітеті та за даними двох послідовних переписів складають щонайменше 15% населення, мають право використовувати на цій території мову меншини в офіційних відносинах з органами місцевої влади. Приміром:

- Рішення органів влади, свідоцтво про народження, свідоцтво про шлюб, свідоцтво про смерть, дозволи, ліцензії, сертифікати, заяви і декларації на території муніципалітету за вимогою видаються двома мовами – державною мовою та мовою меншини.
- Назва державного органу, що розміщена на будівлі установи, поряд з назвою офіційною мовою прописується мовою меншини.
- Переговори, зустрічі органів державного управління можуть проходити мовою меншості.
- При контактуванні з персоналом медичних установ, соціальних служб, установ соціального захисту дітей та соціальної допомоги представник національної меншини може використовувати рідну мову.
- Депутат місцевої ради має право використовувати мову меншини на засіданнях ради. Інші учасники зборів можуть використовувати мову меншини за згодою членів та голови ради.
- Хроніка подій муніципалітету може вестися мовою меншості.
- Офіційні документи, зокрема протоколи, постанови, статистичні дані, реєстри, баланси, інформація, призначена для громадськості, програми церков, релігійних громад на додаток до державної мови можуть вестися мовою меншини.
- Назва населеного пункту (на додаток до назви офіційною мовою) пишеться мовою меншини. Подвійні назви використовуються на дорожніх знаках початку і кінця населеного пункту, на будівлях органів влади, залізничних вокзалів, автобусних станціях, аеропортах, портів. Мовою меншини вказуються назви вулиць та інших географічних об'єктів.
- Інформаційні знаки та повідомлення/оголошення можуть бути розміщені мовою меншини.
- Повідомлення, призначені для інформування громадськості через місцеве радіо або інші технічні засоби, можуть публікуватися мовою національної меншини поряд з державною мовою.
- Друковані видання: каталоги галерей, музеїв, бібліотек, кінотеатрів, театрів, концертів можуть видаватися мовою меншини.

❖ **Закон про Організацію Конституційного Суду Словацької Республіки (стаття 23),¹⁷** надає право фізичним особам можливість використання рідної мови під час проведення усних слухань чи інших особистих слухань. Вартість послуг перекладу сплачує Конституційний Суд.

¹⁷ Zákon č. 38/1993 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1993-38#cast3>.

❖ **Закон про Державне управління у сфері освіти та шкільного самоврядування**,¹⁸ регулює використання мови національної меншини в закладах дошкільного виховання, початкової школи, середньої школи та культури.

❖ **Закон про Періодичну пресу та інформаційне агентство**,¹⁹ містить положення, відповідно до яких національні меншини мають право отримувати та поширювати інформацію в періодичних виданнях мовою національної меншини.

❖ **Закон про Радіо та телебачення Словаччини**²⁰ та **Закон про Цифрове мовлення**,²¹ встановлюють умови функціонування регіональних та місцевих телевізійних програм та радіопрограм мовами меншин. Відповідно до законів громадяни, які належать до національних меншин, мають право поширювати та отримувати інформацію через радіо та телебачення мовою меншин.

❖ **Закон про Державну мову Словацької Республіки**,²² містить положення, відповідно до яких використання державної мови не впливає на використання мов національних меншин. Крім того, закон містить положення, які регулюють використання чеської мови в офіційних відносинах.

Естонська Республіка

Естонія не підписала та не ратифікувала **Європейську Хартію Регіональних Мов та Мов Меншин**.²³ Окремі законодавчі акти, що регулюють використання мов національних меншин:

- **Конституція Естонської Республіки**,²⁴ відповідно до якої офіційною мовою країни є **естонська мова**. Конституція гарантує право кожного на збереження своєї етнічної ідентичності. Національні меншини мають право в інтересах своєї культури встановлювати самоврядні установи. У місцевостях, де принаймні половина постійних жителів належить до національної меншини, кожен має право отримати відповідь від державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб мовою національної меншини. У місцевостях, де мовою більшості резидентів є

¹⁸ Zákon č. 596/2003 Z. z. Zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2003-596>.

¹⁹ Zákon č. 167/2008 Z. z. Zákon o periodickej tlači a agentúrnom spravodajstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (tlačový zákon) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-167>.

²⁰ Zákon č. 532/2010 Z. z. Zákon o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2010-532>.

²¹ Zákon č. 220/2007 Z. z. Zákon o digitálnom vysielaní programových služieb a poskytovaní iných obsahových služieb prostredníctvom digitálneho prenosu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o digitálnom vysielaní) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2007-220>.

²² Zákon č. 270/1995 Z. z. Zákon Národnej rady Slovenskej republiky o štátnom jazyku Slovenskej republiky [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270>.

²³ Chart of signatures and ratifications of Treaty 148 European Charter for Regional or Minority Languages Status as of 12/05/2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148/signatures>.

²⁴ The Constitution of the Republic of Estonia [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013003/consolide>.

не естонська мова, місцева влада може використовувати мову більшості постійних жителів даної місцевості в якості внутрішньої робочої мови. Використання іноземних мов, включаючи мови національних меншин в державних органах, судах та досудових процедурах передбачено законом.

- **Закон про Культурну автономію національних меншин**,²⁵ гарантує право особам, що належать до національних меншин, встановлювати органи культурної автономії для реалізації культурних прав. Особи, що належать до німецької, російської, шведської та єврейської національної меншини, а також представники національних меншин з населенням більше 3000, можуть створювати органи культурної автономії національних меншин. Представник національної меншини має право зберігати свою етнічну приналежність, культурні традиції, рідну мову, релігію. Особи, що належать до національної меншини, **мають право:**

- ✓ утворювати та підтримувати народні культурні та освітні установи і релігійні об'єднання;
- ✓ створювати народні організації;
- ✓ використовувати свою рідну мову в державному управлінні в межах, встановлених Законом про мову;
- ✓ публікувати друковані матеріали своєю національною мовою;
- ✓ поширювати та обмінюватися інформацією своєю рідною мовою.

До закладів культурного самоврядування належать :

- освітні заклади, де навчання проходить національною мовою меншини, або заклади, що пропонують інтенсивне навчання національної культури (дошкільні, дитячі заклади та школи);
- заклади національної культури;
- підприємства та видавництва національної культури;
- національні установи соціального забезпечення.

Для реалізації конкретних цілей з підтримки національних меншин виділяються асигнування з державного бюджету. З місцевого бюджету виділяються кошти для підтримки конкретних цілей освітніх установ, закладів культури та соціального забезпечення національних меншин.

- **Закон про Мову** (в силі до 31.12.2013),²⁶ передбачає, що заходи з підтримки іноземних мов не повинні загрожувати естонській мові. Мову національної меншини мають право використовувати у місцевих органах влади, де принаймні половина постійних жителів належить до національної меншини, кожен має право звернутися до місцевих органів та отримати від органів, посадових осіб та працівників відповіді естонською мовою та мовою національної меншини.

²⁵ National Minorities Cultural Autonomy Act [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/519112013004/consolide>.

²⁶ Language Act [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506112013016/consolide>.

– **Закон про Приватні школи** (в силі до 30.06.2014),²⁷ встановлює процедури створення та функціонування шкіл (класів) національних меншин. Відповідно до закону власник школи має право визначити мову, якою проводитиметься навчання в школі.

**Інформацію підготувала Валентина Головань,
аналітик ЄІДЦ**

²⁷ Private Schools Act [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/520122013001/consolide>.